

Odras komunikačních faktorů v textech současné rozhlasové a televizní publicistiky

IVANA KOLÁŘOVÁ
(Opava)

V současné době publicistický styl zahrnuje texty pokrývající svou tematikou řadu oblastí (politickou, kulturní, sportovní, populárně naučnou...), v nichž se uplatňují jazykové prostředky různých stylových vrstev (Čechová, Chloupek, Krčmová, Minářová 1997; Hlavsa 1995; Chloupek 1978; Minářová 1995; Müllerová 1995). Stále větší zájem se soustředí na rozhlasové a televizní publicistické pořady, jejichž těžiště spočívá v dialogu moderátora a dvou nebo více známých osobností, tj. na takové publicistické žánry, jakými jsou besedy se sportovci, herci, politiky, které mohou nabývat až zábavného rázu, nebo v různé míře řízené diskuse týkající se v dané době aktuálního problému politického, společenského apod., připomínající oficiální mluvené projevy veřejné (Hlavsa 1990; Hoffmannová 1992-1993). Autoři lingvistických článků a studií dokazují, že zejména v jazyce mluvené publicistiky se v posledních letech můžeme stále častěji setkat s prvky, které tyto texty sblížují s projevy ze sféry prostě sdělovací (Chloupek 1998), stranou nezůstává ani skutečnost, že v diskusních pořadech zabývajících se závažnými tématy se uplatňují rysy příznačné pro styl řečnický

Předkládané texty – TEXT I (rozhlasový pořad stanice Radiožurnál z ledna 1995; rozhovor moderátora Petra Rezka s herci Václavem Vydrou a Milanem Šimáčkem o českých filmových komediích Tankový prapor a Černí baroni) a TEXT II (televizní diskusní pořad Sedm čili sedm dní z prosince 1994; moderátor Jan Vávra rozmlouvá s prezidentem Václavem Havlem a kardinálem Miroslavem Vlkem o závažných otázkách uplynulého roku – postavení církve

ve společnosti, lidská práva, mezilidské vztahy, drogová závislost) ukazují, jak důležitým faktorem v publicistických dialogických pořadech může být vystupování a řečové chování moderátora a jeho vztah k pozvaným osobnostem, především sociální pozice a její srovnání s pozicí hostů, pravděpodobná míra osobních kontaktů z dřívější doby. Tyto okolnosti často podmiňují formu organizace besedy (TEXT I) nebo diskuse (TEXT II). Lze říct, že v obou našich případech je komunikace řízena jen rámcově (Müllerová 1995: 172). V TEXTU I se organizační úloha moderátora odráží v tom, že v úvodu osloví a přivítá hosty i předpokládané posluchače, ty seznámí s tématem a v průběhu pořadu je instruuje, o čem se bude hovořit, co bude následovat (např. jaká hudební mezihra). Hosty-herce několikrát jmenovitě vybidne k zapojení se do rozhovoru a položí jim několik otázek vždy v návaznosti na obsah jejich promluv. Často se však stává, že herci na pobídnutí nečekají a informace a svoje osobní zážitky z natáčení sdělují spontánně a vzájemně se doplňují. Charakter komunikace v tomto rozhlasovém pořadu může budit dojem až komunikace spontánní (Krčmová 1995) a lze předpokládat, že tato spontánnost není pouze simulovaná (Chloupek 1978: 37). TEXT II ukazuje, že menší míru zasahování moderátora do průběhu diskuse politických představitelů lze chápat jako důsledek uvědomění si potřeby respektovat určité společenské konvence v kontaktu s lidmi vyšší společenské prestiže. Je také zřejmé, že nejen vyjadřování moderátora ovlivňuje vyjadřování pozvaných osobností. TEXT I i TEXT II dokládají, jak se moderátor v průběhu dialogu může postupně přizpůsobovat jejich vyjadřování. V TEXTU I přechází P. Rezek od počátečního neformálního, ale spisovného vyjadřování až k obecné češtině, moderátor J. Vávra v TEXTU II naopak (v souladu se způsobem, jakým hovoří pozvaní politici) důsledně respektuje spisovnou češtinu po celou dobu pořadu.

TEXT I je příkladem besedy, jejíž téma nespadá do oblasti postihující závažné problémy (např. politika, ekonomika, řešení některých problémů v oblasti kultury), ale je i posluchačům prezentováno jako zábavné, popř. bychom mohli uvažovat o jisté míře propagační (a tedy získávací) funkce, která patří k základním vlastnostem publicistiky. Jak už bylo řečeno, tato publicistická beseda je založena na neformálních vztazích mezi komunikujícími, což je patrné na bezprostředním sdělování dojmů ve spontánně se střídajících replikách, v menší míře respektování času vyměřeného pro repliku druhého (Müllerová 1995: 173; Minářová 1995: 157), možnosti komunikujících nejen spontánně se navzájem doplňovat, ale také – v případě snahy sdělit svůj názor, svůj postřeh za každou cenu – se přerušovat. Ovšem právě u rozhlasových dialogů s malou mírou řízenosti, se ukazuje úskalí možnosti vnímání projevu: problémem může být

rychlé střídání mluvčích a někdy příliš rychlé tempo, které posluchačům znesnadňuje sledování komunikace, neboť oni jsou odkázáni na poslech a schopnost rozlišovat účastníky podle jejich hlasu, který někdy může být zkreslený.

TEXT I (ukázky; R = moderátor Petr Rezek, V = Václav Vydra, Š = Milan Šimáček)

R: Ano, sedíme opět v Armádním neředním klubu. Není to tak dávno, co jsme tady měli pana Švandrlíka, spisovatele, který napsal knížku Černí baroni. A já tady mám dneska dva hochy, kteří mají k panu Švandrlíkovi blízko. Natočili nejen film Černí baroni, ale také Tankový prapor, takže já vás teď chvíli budu napínat a po písničce se přesně dozvíte, o koho se jedná.
(po písničce)

Ano, to byl aplaus mým dvěma hostům, nyní odhalím tajemství, kdo přede mnou sedí. Tak především je to herec, syn velice slavných rodičů Vašek Vydra a Milan Šimáček. Kluci, já jsem ... musím se přiznat k jedné věci: když jsem se dozvěděl, že přijdete do studia, děsně mě to překvapilo, protože jsem se to dozvěděl půl hodiny před natáčením, tak sem si řek: a sakra. Víím, že ti kluci hráli ve filmu Černí baroni. Ale přiznám se, že se mi trochu pletou dva filmy. Černí baroni a Tankový prapor (následuje smích)

V + Š: Nevadí, my jsem hráli ve vobou

R: A tak i říkám, nebudu se radši moc babrat v těch podrobnostech, co ste hráli za role, a teď mě příjemně překvapilo, že vy ste hráli ve filmech obouch

Takže si myslím, že když už sme začli ten film, mohli bysme si o něm něco říct. Vašku, chceš mluvit první... nebo Milan? Vašek začne

R: Tak já myslím, že když už sme začali ten film, mohli bysme si o něm něco říct...

Vašku, chceš mluvit první... nebo Milane? Vašek začne?

V: Vo kterým vlastně...

R: Můžeš mluvit vo obou, a určitě bude posluchače zajímat... za jakých podmínek se to natáčelo, co jste tam zažili, jestli tam byla legrace... prostě povídej...

V: Nó ... my se budem doplňovat asi.

Š: Nó.

R: Můžete se samozřejmě doplňovat.

V: Tankovej prapor, ten si... to je dýl, co sme ho točili, ten si pamatuju tak trochu matně... tam jsem dělal svobodníka Mlejnk, na což sme teď přišli před chvílkou ...tak

Š: Dneska ráno...

V: Doktora. A tam mně utkvěl v podstatě jeden natáčecí den, kdy sem netočil... To jsem natočil asi jeden záběr a byl sem tam celou noc... Někde na tankodromu... strašná zima tam byla...

Š: A bylo to hrozně zdálky

V: Ano, bylo to hrozně zdálky

R: Prosímte, mohl by si prozradit, co si dělal celou noc na tankodromu?

V: Prolezal jsem tank. Já sem si ho chtěl koupit tenkrát.

R: A tenkrát to nešlo? Dneska to de...

V: Né, tenkrát to šlo, totiž voni tenkrát ... to bylo po revoluci už ... začali...

R: Aha, aha

V: Předtím těžko. No to začalo po revoluci roce devadesát, devadesát jedna to mělo premiéru, byl to první český soukromý film, šel proti tehdejšímu státnímu monopolu ...

R: Aha, aha

Š: ... v produkci pana Ježka ... Platil to Bonton, tehdy vznikla akciová společnost a režíroval to Vít Olmer

R: Ano, samozřejmě, musí i to být

V: A ...

R: Pardon...

V: A ten tank tenkrát nabízeli za sto tisíc korun. A tenkrát to byly pro mě strašný peníze a já si ho, blbec, nekoupil (smích všech) a do teďka toho lituju... Dneska bych si ho koupil

R: A k tomu...

V: Dneska bych zato dal všechno...

R: K tomu se dostaneme později, co si učinil, co si vykonal, že by si si dneska moh koupit tank, k tomu se dostaneme později. Já bych jenom chtěl doplnit informaci – zmínil jsem se o Černých baronech...

V: No, já sem... vodtamtud ...mně se vpodstatě vybavujou tak akorát ty příjemný historky, takových bylo... nebo takový ty historky, vzpomínky, kerejch bylo... pak kolem těch dvou let... u tý muziky dost... vůbec nás tam bylo první rok pět základáků, druhej rok asi patnáct...

R: Ano, Ano

V: Dvanáct ... takže to bylo takový komorní. ale nejstrašnější pro mě byl přijímač ... to byl měsíc... takovej ... jako když mně prostě hoděj do dvoustupňový Vltavy a já, nezvyklej otužování, musím plavat. No, takže tam sem si užil ...

R: Takže vy ste vlastně nebyli při natáčení těchdletěch filmů žádní nováčci...

O neformálnosti situace a blízkých vztazích moderátora a pozvaných hostů svědčí v Textu I neformální oslovení slovy *kluci, hoši*, oslovení křestními jmény a někdy i jejich domácími podobami: *Milane/ Milo, Václave/Vašku*, neformálně působí úvodní i závěrečné kontaktné repliky moderátora adresované posluchačům i hostům: *Hoši, mějte se moc hezky, díky moc. Ahoj; Nashle; způsob oslovení posluchačů: Takže já vás teď chvíličku budu napínat a po písničce se dozvíte, o koho jde; Přeju vám krásnou neděli a celý následujícím týden a těším se opět nashledanou za sedm dní*. Petr Rezek, mějte se prima. Někdy P. Rezek při obracení se k posluchačům vyjadřuje předpoklad o jejich zájmu, srov.: *A určitě posluchače bude zajímat... za jakejch podmínek se to natáčelo*. Hosté komunikují především s moderátorem a posluchače jako by chvílemi ani nebrali na vědomí. Tím se částečně zastírá skutečnost, že jde o rozhlasovou besedu a vlastně svoji komunikaci posluchačům prezentují jako komunikaci bezprostřední. Některé repliky v textu 1 spojují oslovení posluchačů a pozvaných hostů, tj. ty, které mají funkci textově orientační; moderátor tak posluchačům explicitně naznačuje možný průběh dialogu: *já bych jen chtěl doplnit informaci; tak si dáme malou pauzičku; o tom si v budoucnu popovídáme; k tomu se dostaneme*

později; Takže si myslím, že když už sme začli ten film, mohli bysme si o něm něco říct; naznačuje, že pořad se blíží k závěru: Hoši, já vám moc děkuju, že ste přišli do studia...; Hoši, mějte se moc hezky, díky moc. Ahoj. Hovorový ráz dodávají rozhovoru navazovací částice no, tak na počátku výpovědi a další kontaktné výrazy (prosím tě, ty, poslyš, opakované aha, aha, ahoj).

Zábavnou funkci pořadu, menší míru formálnosti a konvenčnosti dokládá jazyková stránka TEXTU I. Objevují se prvky hovorové češtiny, a ve značné míře i prvky češtiny obecné, a to jak hláskové (to je *dýl, matněj, voni, vobouch, dneska...*), morfologické (*moh sem, ty si hrál, v Tankovým praporu, kterejch bylo, sem se lek, ty příjemný historky, téhdletěch*), tak nespisovná, někdy výrazně emocionálně zabarvená slova *blbec, babrat, kluci, děsně, moc, sakra, strašná,...* Objevují se ustálené obraty typické pro mluvené projevy: *tak si dáme malou pauzičku, tak si dám Paula Mc Cartneyho, tam jsem dělal svobodníka Mlejnka (= tam jsem hrál svobodníka Mlejnka), dneska to de, fajn - dík, popř. to mě dost bralo.* Za prvek hovorovosti by bylo možné považovat i užití zástupného výrazu *to*, odkazuje-li na pojmenování jiného rodu než středního; většinou zastupuje střídavě skutečnosti, které je možné vyjádřit slovy film a natáčení:

(1) Můžeš mluvit vo obou, a určitě bude posluchače zajímat... za jakejch podmínek se *to* natáčelo, co jste tam zažili, jestli tam byla legrace... prostě povídej... (*to* odkazuje zřejmě na film)

(2) V: Né, tenkrát *to* šlo, totiž voni tenkrát... *to* bylo po revoluci už... začalo... R: Aha... aha... připravovalo se... V: Předtím těžko. No *to* začalo po revoluci, v roce devadesát, devadesát jedna *to* mělo premiéru, byl *to* první soukromý český film, šel proti tehdejšímu státnímu monopolnímu zákonu... – R: Aha, aha... – V:...v produkci pana Ježka ...sme ...Š: V produkci pana Ježka... platil to Bontón, tehdy vznikla akciová společnost a... režíroval to Vít Olmer. – R: Ano ...samozřejmě... musí to být...

Slovo *to* je typickým prostředkem vyjadřovací úspornosti v souvislých mluvených textech, umožňuje mluvčím neopakovat neustále stejná slova, slovní spojení a celé výpovědi a tím vlastně snižuje nároky na jejich vyjadřovací pohotovost.

Citované ukázky dokládají právě možnost vzájemného ovlivňování mluvy moderátora a hostů; na počátku rozdíl v mluvě P. Rezka a obou herců zřejmý, v průběhu dialogu se však stírá: herci od počátku mají tendenci užívat spíše češtinu obecnou a postupně se do této jazykové polohy dostává i moderátor.

Zcela odlišnou charakteristiku ve srovnání s TEXTEM I vykazuje TEXT II jako sled úvah na závažná společenská témata příslušné doby (přelomu let 1994/1995; životní hodnoty, problém vlastnictví Katedrály svatého Víta, drogy,

problémy spojené s respektováním lidských práv apod.), vyslovených nejvyššími představiteli – prezidentem a kardinálem. Moderátor postupuje tak, že se vždy obrátí s otázkou na jednoho ze svých hostů; ten pronese svou úvahu ve formě delší souvislé promluvy. Po jejím ukončení J. Vávra osloví druhého účastníka, přičemž stručně připomene to, o čem se hovořilo přímo v pořadu, nebo o čem se hovoří obecně. Zásadně nekomentuje ani vyslovené názory, ani způsob komunikace:

TEXT II (ukázky)

M: Oba dva představujete dva vrcholy: vy jste... ehm... vrchol světské moci, vy jste známý představitel církevní moci."

Jak je to vůbec v současné době se vztahem církve a státu? Platí to ... hmm ...co platilo dřív, že tát se staral o ty ... o ty hmotné statky a církev pouze o to ... o to duchovno? Poslední doba přináší řadu konfliktů na toto téma

P: Hm... no...

K: No, vy jste dal církev na první místo, ve sledu těch dvou slov, tak začnu já. ehm... dovolil bych si hned na začátku říci, že ne zcela sdílím tu vaši formulaci... představitel církevní moci, poněvadž spojení moc a církev... to je takové spojení, které mě trochu dráždí. Hm... samozřejmě, v minulosti to tak bylo říkáno nebo se to i dnes tak zdůrazňuje... Já bych zde chtěl říci, že zkušenost, kterou máme za staletí jako církev, která vyvrcholila na druhém vatikánském koncilu je, že církev je ... a má být ... vlastně služebnicí. Já vím, že to zní zase na druhou stranu dráždivě, už snad příliš pokorně, ale je to tak.

....

P: Já myslím... hmm... že skutečně v našich dějinách ty nejšťastnější doby byly ty, kdy ta ...neříkejme tedy církevní moc, říkejme duchovní moc ...žila v jakémsi souladu a harmonii s tou mocí světskou, vzpomeňme třeba doby Karla Čtvrtého. A nejen to. Mně se zdá, že křesťanské hodnoty jsou zakomponovány do samotného základu státu, který dnes budujeme ... hm ... á ... nebo obnovujeme – demokracie, princip lidských práv, rovnost občanů...

....

K: Pan prezident už tady vlastně naznačil, že celá naše minulost vychází a vyrůstá z těch... křesťanských kořenů. Já bych řekl třeba ještě obecněji z těch duchovních kořenů. A domnívám se, že žádný strom nemůže žít vyvrácen z kořenů. A že také stát, který vyrůstal z minulosti jako takový strom života našeho státu, nás všech má tyto své kořeny a že by bylo špatné a mně se zdá skoro až nemožné tyto kořeny odřezat.

M: Promiňte, že vám skáču do řeči, ale myslíte si, že naše tradice jsou spíše ... spíše ... ty katolické, nebo spíše protestantské?

.....

K: Ted' jsem si v této chvíli vzpomněl na jednu středověkou hru, svár duše a těla. A mně to tak někdy připadá v posledních desetiletích a i v posledních letech, jako by to byl jakýsi svár duše a těla. Já se domnívám, že tento svár toho duchovního a toho světského, že je zapotřebí sloučit, sjednotit, protože člověk je bytost duchovně tělesná, řekl bych, má tyto duchovní komponenty, tyto duchovní potřeby....

M: Pane prezidente, na materiálně, ozývají se hlasy, že materiálně je přečeno... v současné době. Hovoří se o všemocné ruce, která všechno... za vším stojí, všechno vyřeší

P: Takže já mám ten dojem, že je skutečně cosi umělého v tom protikladu. Všichni jsme bytosti tělesné, všichni potřebujeme peníze, abychom mohli žít ... že, všichni prostě... Žijem svou hmotnou existenci, ale oč běží je, co, k čemu to směřuje, na co to všechno je, kam to všechno míří, že. Já jsem slyšel nedávno od svých přátel, psychiatrů, že mezi jejich klienty roste procento podnikatelů.

...

M: Hovořil jste o podnikatelích na psychiatrii. Velkým problémem, zvláště mezi mladými lidmi v současné době, jsou drogy. Jako... je to ... je to daň, které musíme... kterou musíme platit té ...tomu otevření se světu, nebo je to způsobeno nedostatkem těch hodnot, o kterých jste mluvil?

P: Já se domnívám, že ta náklonnost k drogám nebo to jejich šíření má bezpočet konkrétních příčin, ale ta nejhlubší je taková ... obecně civilizační. Je to ... Je to opravdu náhradní, zástupná jistota, že? ta závislost na té droze je zoufalým jakýmsi ... jakýmsi ... jakousi náhradkou čehosi vyššího, k čemu se po dlouhá ... dlouhá staletí lidé různých kultur upínali. Chápali, že je cosi nad nimi, nějaká mocnost, nějaký řád. To dnešní člověk ztrácí, ty veliké městské aglomerace činí člověka osamělým, ztrácí pevné zakotvení, jistotu metafyzickou, jistotu společenskou a podobně a hledá jistotu zástupnou.

.....

K: Mně se zdá, že tento civilizační úkaz, tento fenomén má hluboké kořeny v přítomnosti. Pan prezident řekl slovo frustrace a já se domnívám, že drogy jsou výrazem bytostné touhy člověka po štěstí. Život, který žije ve společnosti, ve svém osobním životě, tento pocit a tento prožitek nepřináší. A člověk potřebuje, jak pan prezident řekl: zástupně tento pocit štěstí třeba jen na chvíli ... si vytvořit.

M: Do diskuse o lidských právech se promítá také jedno kontraverzní téma, a to je téma trestu smrti, na které jsou různé názory. Je to ... mimochodem ... jedno z témat, kdy se mínění většiny národa, tak jak bylo zjeveno v průzkumech veřejného mínění, velice rozchází s tím, co slyšíme od intelektuálů, od naší elity, od politiků. Proč je tady taková ... diference?

P: Já ... já docela rozumím tomu, že když roste kriminalita, když lidé vědí o tom, kolik je vražd, znásilnění, brutálních činů kolem nás, dřív o tom noviny tolik nepsaly, teď se tomu vy, sdělovací prostředky, věnujete v míře nebývalé, když toto všechno lidé vidí, tak taková ta elementární reakce je: ukončíme to, popravíme ho, pověsíme ho a tak. Do jisté míry toto volání po trestu smrti chápu...

...

M: Pane kardinále, je církev také takto ... takto vyhraněně proti trestu smrti?

K: Už od počátku starého zákona je v desateru páté přikázání: nezabiješ. A toto přikázání je z Bible a je to tak, jak my vidíme a říkáme: zjevená pravda. Bůh, který život stvořil, dal, tak nemůže být zároveň proti tomuto životu. Ani v těchto nejkrajnějších pozicích a situacích. Takže i když je pravda, že třeba ve válce a v sebeobraně jako i morálně je možné svůj život hájit tím, že stojím se zbraní v ruce, proti tomu druhému, ale jako trest to v církvi ... prostě, to názor církve ... není tohleto možné

Moderátor pozvané hosty oslovuje jediným možným způsobem, který jejich společenské postavení a podmínky příslušné komunikační situace připouštějí:

pane kardinále, pane prezidente..., a to zejména v první části pořadu: *pane prezidente, na materiálno, ozývají se hlasy, že materiálno je přeceňováno... v současné době; pane kardinále, je církev také takto ... takto vyhraněně proti trestu smrti?* Později někdy využívá pouze tvary 2. osoby sloves, tj. bez společenského titulu: *hovořil jste o pocitu sounáležitosti; ...nebo je to způsobeno nedostatkem těch hodnot, o kterých jste mluvil?* Mezi sebou se pozvané osobnosti neoslovují, spíše na sebe odkazují prostřednictvím pojmenování funkce: *pan prezident už tady vlastně naznačil...; pan prezident řekl slovo frustrace...* Co se týče obsahu replik, většinou se vždy oba vyjadřují k témuž tématu.

Ukázky z TEXTU II dokazují, že průběh komunikace jiné zásahy než vybízení účastníků k zapojení do diskuse nevyžaduje; moderátor reaguje na některé vyslovené problémy a názory vyslovené v replikách kardinála a prezidenta a v jejich duchu postupně klade otázky, popř. svými otázkami na pozvané hosty předjímá pravděpodobný zájem posluchačů. V replikách J. Vávry, popř. i v replikách obou hostů pořadu se objevují obraty a výpovědi, které bychom z hlediska zřetele k posluchačům mohli charakterizovat jako textové orientátory, popř. jako výrazy „připomínací“; signalizují návrat k něčemu, o čem se hovořilo přímo v pořadu, mívají charakter vyjádření metajazykových, bývají často spojeny s následnou otázkou, srov.:

(3) *Hovořil jste o podnikatelích na psychiatrii* (připomenutí již diskutovaného). Velkým problémem, zvláště mezi mladými lidmi v současné době, jsou drogy (nový problém do diskuse).

(4) *Hovořil jste o pocitu sounáležitosti s lidskou komunitou, o pocitu, že jste součástí nějakého kolektivu* (připomenutí již diskutovaného). S tím souvisí téma... obecně lidských práv (nový problém do diskuse);

(5) *Do diskuse o lidských právech* (připomenutí již diskutovaného) se promítá také jedno kontraverzní téma, a to je téma trestu smrti... (nový problém do diskuse)

Objevují se i odkazy na autoritu, konkrétně na bibli, na myšlenky známých osobností, a to v paralelním spojení se současnými problémy (Binar 1995: 160):

(6) *Už od počátku Starého zákona je v Desateru páté přikázání: Nezapínejš. A toto přikázání je z Bible a je to tak, jak my vidíme a říkáme: Zjevená pravda. Bůh, který život stvořil, dal, tak nemůže být zároveň proti tomuto životu. Ani v těchto nejkrajnějších pozicích a situacích...*

(7) *Teď jsem si v této chvíli vzpomněl na jednu středověkou hru, svár duše a těla. A mně to tak někdy připadá v posledních desetiletích a i v posledních letech, jako by to byl jakýsi svár duše a těla. Já se domnívám, že tento svár toho duchovního a toho světského, že je zapotřebí sloučit.*

Popř. se mluvčí odvolávají i na známá historická fakta:

(8) A ... ve viditelné a tragické podobě se to projevuje jen v *některých velmi extrémních okamžicích našich dějin*, kde to náhle vyhřeze. Jinak jsme národ takový ... jaksi ... s *takovou tradicí* ... řekl bych ... takové provinciální sousedskosti a podobně...

V promluvách obou pozvaných hostů nechybějí stylistické figury, obrazná vyjádření:

(9) A domnívám se, že *žádný strom nemůže žít vyvrácen z kořenů*. A že také stát, který vyrůstal z minulost jako *takový strom života našeho státu, nás všech, má tyto své kořeny*, a že by bylo špatné a mně se zdá skoro až *nemožné tyto kořeny odřezat*...

(10) Mně se zdá, že tento civilizační úkaz, *tento fenomén má hluboké kořeny v přítomnosti*. Pan prezident řekl slovo frustrace a já se domnívám, že drogy jsou *výrazem bytostné touhy člověka po štěstí*. Život, který žije ve společnosti, ve svém osobním životě, tento pocit a tento prožitek nepřináší.

Ukazuje se, že účastníci diskuse se nevyhýbají se subjektivním formulacím, založeným na vlastních domněnkách, názorech, srov. v již citovaných příkladech *myslím, domnívám se, zdá se mi, řekl bych/neřekl bych*... Tyto výrazy bychom také mohli chápat jako jisté pojistky proti případným výtkám vůči vyslovenému názoru. Zejména tyto typy výrazů se v předchozím textu nevyskytovali, neboť k jejich užití nebyl důvod (nešlo o rozhovor na závažné téma).

Postavení obou mluvčích, jejich řečnické schopnosti, závažné téma, promyšlenost vedou zřejmě k tomu, že jak hosté, tak moderátor mají evidentní záměr hovořit spisovným jazykem. Komunikační plynulost je poněkud narušena hezitačními zvuky (*hmm, ehm*) spojenými s pauzami, opakováním některých slov, např. vazby *je to* (srov. 11), zájmen v pozici přívlastkové (srov. 12, 13), a to jak u moderátora, tak u hostů, dále se objevují neurčitá příslovce *nějak, jaksi*, zájmena *nějaký, jakýsi*. Tyto jevy svědčí, že v delších souvislých kultivovaných a částečně promyšlených projevech mohou zejména po delším čase průběhu dialogu i pro zkušené mluvčí nastat okamžiky nedostatku komunikační perspektivy. Pauzy a opakování některých výrazů je výrazem potřeby kratšího časového prostoru pro hledání vhodného výrazu, vhodné formulace, popř. může jít i o signál menší únavy mluvčího. Ani tyto jevy však nenarušují možnost plynulého vnímání, jasnost, srozumitelnost a celkovou kultivovanost textu, srov.:

(11) Já se domnívám, že ta náklonnost k drogám nebo to jejich šíření má bezpočet konkrétních příčin, ale ta nehlubší *je taková ... obecně civilizační. Je to ... Je to opravdu náhradní, zástupná jistota, že? ta závislost na té droze je zoufalým jakýmsi ... jakýmsi ... jakousi náhražkou čehosi vyššího, k čemu se po dlouhá ... dlouhá staletí lidé různých kultur upínali. Chápali, že je cosi nad nimi, nějaká mocnost, nějaký řád*...

(12) Jak je to vůbec v současné době se vztahem církve a státu...? Platí to ... *hmmm* ... co platilo dřív, že stát se staral *o ty ... o ty hmotné statky a církev pouze o to ... o to duchovno?*

(13) Já myslím ... *ehm* ... že skutečně v našich dějinách ty *nejšťastnější doby* byly ty, kdy ta ... neříkejme tedy církevní moc, říkejme duchovní moc ... Žila v *jakémsi* souladu a harmonii s *tou* mocí světskou, vzpomeňme třeba doby Karla Čtvrtého.

(14) Stalo se někdy, že byste byl ... *jaksi* svědkem nějakého momentu, kdy by bylo skutečně třeba zvážit ... zvážit jen pragmatický moment? Momentální zájem ... nebo ... *ten zájem* by byl v rozporu *se ... s tím*, co mi diktovalo svědomí?

TEXT I ukazuje, jak do mluvené publicistiky stále více pronikají prvky prozrazující ústup oficiálnosti, rétoričnosti, spontánnosti, hovorovosti, TEXT II je naopak ukázkou důrazu na promyšlenost, preciznost formulací, snahy komunikujících osob vyjadřovat se přesně a kultivovaně.

Zejména v souvislosti s TEXTEM I vyvstává otázka postoje posluchačské veřejnosti k jazyku publicistických pořadů, zejména k pronikání nespisovných prvků. Ukazuje se, že posluchači k nim často zaujímají kritické stanovisko, např. k příliš familiárnímu vyjadřování moderátora, k nespisovnému vyjadřování, k neobratné stylizaci (vybočením z větné stavby, k opakováním slov, k výskytu slov výplňkových, opakování hezitačních zvuků a častému přerušování projevů...). Současně však především v pořadech, které mají méně oficiální až zábavnější ráz, posluchači zřejmě neočekávají pouze spisovné vyjadřování; k nespisovným prvkům jsou tedy tolerantní, pokud nenaruší srozumitelnost a možnost snadného vnímání textu.

Literatura

- Binar L, 1995, *Integrace poznatků a opírání se o autority jako princip publicistické tvorby*. – *Spisovná čeština a jazyková kultura* 1993. Red. J. Jančáková, M. Komárek, O. Uličný, Praha, s. 158-161.
- Čechová M., Chloupek J., Krčmová M., Minářová E., 1997, *Stylistika současné češtiny*, Praha.
- Hlavsa Z., 1990, *K jazykovědné analýze v hromadných sdělovacích prostředcích*, „Slovo a slovesnost“, rocz. 51, z. 2, s. 124-130.
- Hlavsa Z., 1995, *K persvazivním prostředkům české publicistiky*. – *Spisovná čeština a jazyková kultura* 1993. Red. J. Jančáková, M. Komárek, O. Uličný, Praha, s. 149-154.
- Hoffmannová J., 1992-1993, *Veřejné mluvené projevy – specifická jejich produkce a recepce*, „Český jazyk a literatura“, rocz. 43, z. 7-8, s. 148-156.
- Chloupek J., 1978, *Publicistický styl jako pole jazykového vývoje*. – *Československé přednášky pro VIII. mezinárodní sjezd slavistů v Záhřebu*. *Lingvistika*. Red. B. Havránek. Praha, s. 35-41

- Chloupek J., 1998, *Komunikační oblast prostědělovací. – Milanu Jelínkovi k pětasedmdesátinám*. Red. P. Karlík i M. Krčmová, Brno, s. 43-49.
- Krčmová M., 1995, *K pramenům specifika mluveného projevu (mluvenost či spontánnost?)*. – *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Red. D. Davidová E. Jandová, Ostrava, s. 26–33.
- Minářová E., 1995, *Rysy mluvené publicistiky. – K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Red. D. Davidová E. Jandová, Ostrava, s. 154–158.
- Müllerová O., 1995, *Dialogické pořady v televizní publicistice. – Spisovná čeština a jazyková kultura 1993*. Red. J. Jančáková, M. Komárek, O. Uličný, Praha, s. 171-175.

Ausdruck der kommunikativen Faktoren in gegenwärtigen publizistischen Texten in Fernseh- und Rundfunkprogrammen

Die zwei Texte – TEXT I und TEXT II stellen die gesprochene publizistische Kommunikation in einem Fernsehprogramm und im Rundfunk vor. Ein Moderator spricht mit einigen bekannten Persönlichkeiten, mit Schauspielern im TEXT I und mit dem Präsident der Tschechischen Republik und mit dem Kardinal im TEXT II. Diese zwei Texte zeigen, wie die Sprachhandlung des Moderators die sprachliche Charakteristik der Kommunikation beeinflussen kann, d. h. wie sich der Moderator und die Persönlichkeiten untereinander beeinflussen. Im Text I kommt nicht nur die Schriftsprache, sondern auch die Umgangssprache zum Ausdruck; beide Gäste ab und zu so schnell sprechen, daß sie schwer zu verstehen sind, während die Teilnehmer der Kommunikation, die sich im TEXT II abbildet, vor allem mit Schriftsprache sprechen.